

Neljän merkkivuoden mahtotapa

Potentiaalin käyttöä neljän vuosikymmenen välein:
Suometar 1847, Uusi Suometar 1887, Uusi Suomi 1927 ja 1967

TEA SAVOLA

Potentiaalia käytetään nykyisessä asiaproosassa useimmiten varsin yksioikoiseen tapaan: ilmaisemassa episteemistä mahdollisuutta päälauseissa. Aiemmin potentiaali on kuitenkin ollut sekä syntaktiselta että semanttiselta käytöltään huomattavasti vivahteikkaampi modus. Muun muassa tämä käy ilmi sanomalehtiaineistosta, jonka keräsin v. 1987 valmistunutta pro gradu -työtani varten. Tarkasteltavana olivat Suometar 1847, Uusi Suometar 1887 sekä Uusi Suomi 1927 ja 1967. Koko aineisto käsittää runsaat tuhat potentiaalimuodon sisältävää lausetta.

Syntaktinen käyttö

Sanomalehtikielessä potentiaalia on aina käytetty eniten päälauseissa: Suomettaressa potentiaalilauseista on päälauseita 3/4, ja vuosikerta vuosikerralta niiden osuus kasvaa, niin että vuoden 1967 Uudessa Suomessa päälauseita on 9/10 (taulukko 1). Potentiaalia on esiintynyt runsaasti nimenomaan toteavissa päälauseissa; potentiaalimuotoiset kysymyslauseet ovat olleet koko ajan vähemmistönä. Toteamuslauseiden ylivalta ei kuitenkaan 1800-luvulla ole ollut yhtä ehdoton kuin 1900-luvulla. Vanhimmissa vuosikerroissa kysymyslauseita on kaikista potentiaalilauseista 26,7 ja 16,8 %, uudemmissa

TAULUKKO 1: potentiaalitapausten jakautuminen pää- ja sivulauseisiin.

	päälauseet	sivulauseet
S 1847	75,5 %	24,5 %
US 1887	79,6 %	20,4 %
US 1927	82,0 %	18,0 %
US 1967	89,2 %	10,8 %

vuosikerroissa vain 3,2 ja 4,8 %. Potentiaalia on siis ajan myötä ruvettu käyttämään miltei yksinomaan toteamuslauseissa. (Taulukko 2.)

TAULUKKO 2: kysymys- ja toteamuslauseiden osuus kaikista potentiaalilauseista.

	toteamuslauseet	kysymyslauseet
S 1847	48,7 %	26,7 %
US 1887	62,8 %	16,8 %
US 1927	78,8 %	3,2 %
US 1967	84,4 %	4,8 %

Tulos on odotuksenvastainen kahdestakin syystä. Ensinnäkään jakauma ei myötäile kansankielen käytäntöä. Potentiaalinkin käyttö tosin vaihtelee melkoisesti murteittain. Lounais- ja hämäläismurteissa potentiaalia esiintyy hyvin vähän; keski- ja pohjoispohjalaisella murrealueella se on yleisempi. Eniten potentiaalia käytetään savolais- ja kaakkoismurteiden alueella. (De Heer 1984: 93–95.) Yhteistä eri murteiden potentiaalinkäytölle kuitenkin on, että potentiaali on selvästi yleisin suorissa kysymyslauseissa. Toteamuslauseissa potentiaali on melko harvinainen, kuitenkin hieman yleisempi itä- kuin länsimurteissa. (De Heer 1984: 25.)

Toiseksi Setälä esitti vuonna 1880 Suomen kielen lause-opissa (s. 25) seuraavan rajoituksen: »Potentiaalimuotoja ei ylimalkaan saa käyttää päälauseissa, vaan ainoastaan sivulauseissa sekä epäilevissä kysymyslauseissa.» Tämä huomautus tosin puuttuu lauseopin toisesta painoksesta (1884).

Sivulause-esiintymien vähälukuisuudesta huolimatta potentiaalia on kuitenkin koko tarkastelujakson ajan käytetty myös erityyppisissä sivulauseissa: relatiivi- ja konjunktio-lauseissa sekä epäsuorissa kysymyslauseissa ja *miten lieneekin* -tyyppisissä sivulauseissa. Viimeksi mainituilla tarkoitan kysymyssanan sisältäviä sivulauseita, jotka eivät kuitenkaan ole epäsuoria kysymyslauseita, esim. *Mitä toiveita lieneekin ollut (, eivät ne ole toteutuneet).*

Suomettaren ja Uuden Suomen aineistossa potentiaali esiintyy useimmin konjunktio-lauseissa (lähes puolet potentiaalinkin sivulause-esiintymistä). Kuitenkin potentiaalimuotoja käytetään yleisesti myös relatiivilauseissa sekä epäsuorissa kysymyslauseissa. *Miten lieneekin* -tyyppisten potentiaalilauseiden määrä on vähäinen. Kaikkiaan sivulause-tyyppien jakauma on 1800-luvun vuosikerroissa hyvin samankaltainen. (Taulukko 3.)

Siirryttäessä 1900-luvulle muuttuu potentiaalinkin käyttö sivulauseissa: potentiaalia on edelleen melko runsaasti konjunktio- ja relatiivilauseissa mutta epäsuorissa kysymyslauseissa tuskin lainkaan. Vuoden 1967 Uuden Suomen otoksessa ei ole ainoakaan epäsuoraa kysymyslauseita; relatiivilauseita taas

on lähes 2/3 potentiaalimuodon sisältävistä sivulauseista. *Miten lieneekin*-tyyppisten sivulauseiden määrä on edelleen vähäinen. (Taulukko 3.) Sivulauseet myötäilevät siis potentiaalinkäytöltään päälauseita sikäli, että käyttö keskittyy yhä enemmän toteaviin lauseisiin.

TAULUKKO 3: eri sivulausestyyppien osuus kaikista potentiaalimuodon sisältävistä sivulauseista.

	relatiivi- lauseet	konjunktio- lauseet	epäsuorat kys.lauseet	<i>miten lienee- kin</i> -lauseet
S 1847	31,3 %	46,3 %	20,9 %	1,5 %
US 1887	29,4 %	45,1 %	23,5 %	2,0 %
US 1927	40,0 %	48,9 %	4,4 %	6,7 %
US 1967	63,0 %	29,6 %	0 %	7,4 %

Potentiaalın syntaktisessa käytössä ilmenee lisäksi se merkillinen piirre, että potentiaalilauseista on 1800-luvulla ollut varsin huomattava osa kielteisiä. Vuoden 1847 Suomettaressa kieltolauseita on potentiaalilauseista peräti 1/4 ja vuoden 1887 Uudessa Suomettaressakin lähes saman verran. Ajan mittaan potentiaalın käyttö kieltolauseissa on vähentynyt, niin että viimeisessä otoksessa kiello- ja myöntömuotoisten lauseiden suhde (kielteisiä noin 1/10 kaikista lauseista) on jotakuinkin sama kuin nykykielisessä asiaproosassa ylipäätään.

Semanttinen kehitys

Potentiaalın merkityksen kuvaukset ovat useimmissa esityksissä olleet yleisluonteisia. Esimerkiksi Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin Nykysuomen lauseopissa (s. 274) todetaan yksinkertaisesti potentiaalın tuovan ilmaukseen episteemisen mahdollisuuden merkityksen. Tällaisessa kuvauksessa on se etu, että se kattaa potentiaalın merkityksen lauseyhteydestä riippumatta. Potentiaalia voidaan tutkia myös tarkastelemalla sen merkitystehtävää eri lausestyypeissä. Penttilä (1957: 475–476) onkin erottanut toteamus- ja kysymyslauseissa esiintyvät potentiaalimuodot.

Omassa työssäni tarkastelin potentiaalın merkitystehtävää erikseen toteavissa päälauseissa, suorissa kysymyslauseissa ja erityyppisissä sivulauseissa. Sivulauseet muistuttavat potentiaalinkäytöltään tietysti paljolti päälauseita, mutta toisaalta sivulauseissa ilmeni myös poikkeuksellisia piirteitä. Potentiaalın merkitystehtävien kuvaaminen on usein hankalaa, ja seuraavassa esittämiäni merkityksen luonnehdintoja voidaan syystä pitää varsin impressionistisina.

Koko tarkastelujakson ajan on potentiaalilla ollut toteavissa päälauseissa kaksi keskeistä funktiota. Potentiaalın ensisijainen tehtävä on ollut epistee-

minen arvelun ilmaiseminen. Potentiaalilauseiden varmuusasteen voidaan havaita vaihtelevan 'miltei varmasta' 'mahdolliseen'; toisaalta se on usein epämääräinen. Useimmiten potentiaali osoittaa puhujan pitävän propositiota luultavana tai todennäköisenä (kielto- ja *tuskin*-lauseissa epätodennäköisenä). Esimerkkejä:

Rautamalmista ei tulle puutosta, sitä löytyy kyllin Järvissä ja vähin soisakin (S 1847 n:o 21 s. 3).

Eilen aamupäivästä otettiin polisin toimesta pois aitaus ja tänään saata-
neen valmiiksi viitat ajotien syrjiin (US 1887 n:o 14 s. 3).

Kun tauti oli pahenemistaan pahentunut ja kun se joku vuosi sitten oli levinnyt aivoihinkin, lienee syy tekoon löydettävissä siitä (US 1927 n:o 152 s. 2).

Tauno Jaskari vie höyhensarjan mestaruuden — se asia lienee jo kirkos-
sakin kuulutettu (US 1967 n:o 61 s. 18).

Kyseessä voi olla joko puhujan mielipide, jolloin ilmauksen merkitys on 'arvelen, että p' (p = propositio), tai yleinen, tilastopohjainen tms. tosioihin perustuva arvelu, jolloin ilmauksen merkitys on 'arvellaan, että p'. Tätä eroa on kuvattu subjektiivisen ja objektiivisen episteemisyyden käsitteiden avulla (mm. Lyons 1977 ja Matihaldi 1979).

Kaikkia potentiaalilauseita on sekä mahdotonta että hyödytöntä jakaa subjektiivisiin ja objektiivisiin. Huomaamatta ei kuitenkaan voi jättää potentiaalilauseiden eräänlaista objektiivistumista. Vielä 1800-luvulla potentiaali on ollut enimmäkseen subjektiivisen arvelun ilmaisuväline, kun taas 1900-luvun mittaan seuraavien esimerkkien kaltainen objektiivinen potentiaalinkäyttö on tullut yhä tavallisemmaksi. Hyvin usein objektiivisuus liittyy futuurisuuteen: potentiaalinen on katsottu sopivan erityisen hyvin juuri tulevaisuuteen viittaaviin toteamuksiin. Niinpä potentiaalinen käyttö onkin lisääntynyt futuurisissa ilmauksissa samaan aikaan kuin potentiaalilauseiden objektiivisuus on yleistynyt:

Vesilaitoksen uudet säiliöt valmistunevat tänä vuonna (US 1927 n:o 14 s. 3).

Liikenne sillalla voitaneen aloittaa jo syksyllä (US 1967 n:o 167 s. 3).

Viime vuonna koko maassa saatiin noin 1,8–1,9 miljoonaa minkinnahkaa ja tähän samaan päästäneen myös tänä vuonna (US 1967 n:o 159 s. 13).

Paitsi arvelun ilmaisemiseen potentiaalia on käytetty kohteliaan sävyisissä toteamuslauseissa eräänlaisena ilmauksen lieventimenä. Seuraavankaltaisia (ainakin muodollisesti) kohteliaita potentiaali-ilmauksia esiintyy kaikissa tarkastelemissani vuosikerroissa:

Tämän näytteeksi lienee sopiva tähän panna pieni ote — — (S 1847 n:o 26 s. 1).

— — (ohitse menen saanen mainita, että valtiokalenterissa tapaamme nimismiehen-virallisena yhden filosofian-kandidaatin ja yhden nimituomarin) (US 1887 n:o 15 s. 2).

— — mutta kun lehti on unohtanut mainita ainoatakaan muuta paitsi armahdulain, saanemme pitää varmana, että — — lehti ei ole tiennyt enempiä kuin mekään (US 1927 n:o 100 s. 2).

Uutuutena voitaneen mainita, että kaikilla muilla paikkakunnilla paitsi Helsingissä kuullaan Kaisan esitys nauhalta (US 1967 n:o 16 s. 16).

Aineistossani ei ole esimerkkejä aidoista kysymyksistä vaan ainoastaan muodollisista, siis kysymyksistä, jotka jäävät vastaamatta tai joihin puhuja itse esittää vastauksen. Potentiaali onkin omiaan lisäämään kysymyksen retorista sävyä, sillä se tuo kysymykseen puhujan subjektiivisen panoksen ja samalla lieventää kysymystä. Kaikki potentiaalimuodon sisältävät kysymykset eivät kuitenkaan ole luonteeltaan samanlaisia, vaikka muistuttavatkin toisiaan. Osa kysymyslauseista voitaisiin helposti vaihtaa toteamuslauseeseen, niin että myöntömuotoinen kysymys vastaisi kielteistä toteamusta ja kieltömuotoinen myönteistä. Useissa myönteisissä lauseissa on epäilevä sävy.

Tulleeko Englandistakaan niin kiivasta puolustajaa kuin tarvittaisiin; sillä kuuluupa sielläkin tietävän, etteivät kansat ole hallitusten tähden, vaan hallitukset kansain tähden (S 1847 n:o 19 s. 4).

— — eikö toimitusmies kulloinkin liene velvollinen suorastaan neuvomaan tyytymätöntä riitapuolta sanotun tuomioistuimen puoleen kääntymään (US 1887 n:o 136 A s. 2)?

Lieneekö tämä nyt siveyttä, että kaikki juomarit saavat kokoontua yhteiseen kokoukseen julkiselle paikalle valtatie varrelle häirijöiksi rauhallisille ohikulkijoille (US 1887 n:o 3 s. 3).

Lieneekö tässä avarassa maailmassa sitä asiaa, jonka juuret eivät juontuisi kodista ja perheestä, sanalla sanoen äidistä (US 1967 n:o 118 s. 11).

Osa potentiaalimuotoisista kysymyksistä taas on lähinnä pohtivia. Myönteisiä kysymyksiä ei vastaa kielimuotoinen väite tai arvelu. Näissä kysymyslauseissa propositio esitetään varoen, epävarmempana, kuin jos käytettäisiin vastaavaa potentiaalimuotoista toteamuslauseetta, tai käsitystä proposition todenmukaisuudesta ei esitetä lainkaan.

Lieneeköhän tosi että tullaan vuosi vuodelta ykstotisemmiksi, niin etteivät huoli nuoretkaan huvituksesta, vaan istuvat aamusta iltaan kirjainsa vieressä — — (S 1847 n:o 20 s. 4).

Mikä lieneekään tullut Suomalaiselle laulurunolle meidän päivinämme, mutta se ei vaan tahdo päästä vauhtiinsa (US 1887 n:o 11 s. 2).

Liekö hallitusvastuu vai mikä vaikuttamassa siihen, että sosialistimaail-

massa alkaa nähdä ajatuksen vilahduksia, jommoisia sillä taholla ennen olisi varmaan sanottu »porvarillisiksi» (US 1927 n:o 4 s. 8).

— — suomalaisten pippuri ei enää ole entisensä, lieneekö vanhuus jo tullut — — (US 1927 n:o 109 s. 2).

Haltiavuoren ja lähitiendien teeret ja metsot ovat hävinneet, lienevätkö säikkyneet läheisiä valtaväyliä ja sivuteitäkin vyöryvää lisääntyvää liikennettä (US 1967 n:o 24 s. 4).

Vanhemman ja uudemman sanomalehtiaineiston välillä on se ero, että 1800-luvun vuosikerroissa on runsaasti kaikkia kuvatonlaisia kysymyslauseita, 1900-luvun vuosikerroissa taas lähes yksinomaan pohtivia.

Valtaosa sivulauseiden potentiaalitapauksista vastaa merkitykseltään ja käytöltään toteavien päälauseiden esiintymiä. Potentiaali ilmaisee arvelua, merkityksenä 'luultavasti' tai 'todennäköisesti', esim.

Nytki vielä löytyy kummassaki hippakunnassa — — vaan 703 vakinaista papinsijaa paitsi apulais-pappeja, joita lienee noin 300 — — (S 1847 n:o 48 s. 2).

Mutta koska lienee turha ajatella muutosta siihen suuntaan, hyväksytään hra Nemon ehdotus — — (US 1887 n:o 24 s. 3).

Katsastajia tulee — — olemaan neljänlaisia — —, vaikkakin koneen- ja kattilankatsastus useissa tapauksissa voitaneen yhdistää samalle henkilölle (US 1927 n:o 59 s. 1).

— — on löydetty arkeologisissa tutkimuksissa vanhoja hautoja ja asutusjätteitä, joiden ikä lienee arvioitava pariksi tuhanneksi vuodeksi (US 1967 n:o 60 s. 10).

Pääasiassa 1800-luvun aineistossa on kuitenkin myös sivulauseita, joissa potentiaalia on käytetty toisella tapaa. Kysymys on niissä vain jostakin ajattelusta, jonka todennäköisyyttä puhuja ei arvioi.

Niiden vuoksi, jotka tahtonevat tilata ja ottaa itse sanomalehteä, vaan ei sen kera »Lisä-lehteä, olemme siihen myös suostuneet — — (S 1847 n:o 45 s. 4).

— — vaan toivomme kuitenkin, ett' ei monta olle, jotka tämän maineen suhteen kieltävät talonpoikia Suometarta ottamasta — — (S 1847 n:o 47 s. 4).

— — on siis Seura velvollinen sekä nöyrä tunnustamaan, melkein kaikki, mitä hänelle lienee sieltäpäin hyvää karttunut, tulleen näiden kahden jäsenensä toimesta (S 1847 n:o 9 s. 2).

Ken tahtonee antautua taisteluihin, hän asettukoon — — ennakkoluuloja, pimeyttä, tietämättömyyttä, syntiä ja paheita vastaan (US 1887 n:o 137 s. 2).

Ja vaikkapa ei olekkaan tämmöisiä kouluja saada toimeen, kun muuten vaan halu ja tahto lie hyvä (S 1847 n:o 26 s. 1).

Mikä kone on kysymyksessä, selvinnee jos selvinnee — — (US 1967 n:o 102 s. 15).

Metsätaloutta voitaneen siten pitää, niin järeälaatuiselta kuin se näyttäneekin, kaikkein vaikeimmin harjoitettavina käytännöllisinä toimina (US 1927 n:o 152 s. 6).

Voidaan myös ajatella, ettei potentiaalinkäyttö näissä tapauksissa olisikaan modaalista. Penttilä (1957: 476) nimittäin kirjoittaa: »Nimenomaan itäsuom. kirjoittajilla on muutenkin pot:ia ilman ainakaan sanottavaa modaalista merkitystä. Esim. *Nyt siltikää tiehenne, minne vain kerennette!* O. IISALO / *Kun minutinkaan rippikirjoituksesta myöhästynet, niin eivätpä taho kehata kirkonkirjojakaan enää aukoilla* I. Kianto.»

Ajan myötä potentiaalinkäyttö on joka tapauksessa yksipuolistunut, siten että todennäköisyyden ilmaiseemisesta on tullut potentiaalin käytännöllisesti katsoen yksinomainen ilmaisutehtävä konjunktio- ja relatiivilauseissa. Seuraavanlainen potentiaalinkäyttö on vierasta nykyaikaiselle sanomalehtikielelle, vaikkei potentiaali sinänsä olekaan aivan harvinainen relatiivilauseissa.

— — kuinka niiden haudat niin suurella huolella ja kustannuksella varustettiin kaikella mitä elämässä lienee kuollut tarvinnut (S 1847 n:o 4 s. 2).

Miten lieneekin -tyyppisiksi nimittämissäni harvinaisissa sivulauseissa potentiaalia sen sijaan käytetään jatkuvasti muuhun kuin arvelun ilmaiseemiseen.

Teokset, missä lienevätkin, puhuvat kuitenkin omaa kieltänsä — — (US 1927 n:o 14 s. 8).

Ihminen on yhä ihminen, miten muotoja tahdottaneekin muutella ja uudistella (US 1927 n:o 119 s. 8–9).

Miten lieneekään Rösslerin merkitys mitattavissa oli se suuri joka tapauksessa, sillä — — (US 1967 n:o 102 s. 20).

Epäsuorat kysymyslauseet ovat potentiaalinkäytöltään olleet koko tarkasteluajan suorien kysymyslauseiden kaltaisia. Luonteeltaan ne ovat retorisia, pohtivia ja subjektiivisia. Eroja eri vuosikertojen välillä ei tunnu olevan.

Ja sitten päivittelee vielä — — ruotsalainen sanomalehdistömme, mikä natsionalistinen vimma lie mennyt suomalaisiin porvareihin — — (US 1927 n:o 12 s. 14).

Olemme tällä kertaa jättäneet sillensä kaikki arvostelut ja mietteet siitä, mimmoiseksi uusi aikaansaataava edustuslaitos lienee muodostettava (US 1887 n:o 131 s. 2).

Potentiaalilauseiden redundanssi

Aina potentiaalimuoto ei ole lauseen ainoa episteemisen modaalisuuden ilmaisin, vaan toisinaan lauseissa esiintyy lisäksi jokin 'arvelun' merkitystä

kannattava adverbi tai verbi. Koska potentiaalinkin ensisijainen merkitys-tehtävä on juuri arvelun ilmaiseminen, näitä voidaan pitää redundantteina. Osittaista merkityksen yhtäläisyyttä on myös potentiaalın ja liitepartikkeleiden *-han* ja *-kaan* välillä. Havainto samamerkityksisten ilmausten esiintymisestä potentiaalilauseista ei suinkaan ole uusi; asiasta ovat huomauttaneet aiemmin mm. sekä Setälä (1884: 56) että Penttilä (1957: 475). Lisäksi Nykysuomen sanakirjassa on hakusanoissa *ehkä*, *tuskin*, *saattaa* ja *mahtaa* myös yksi potentiaaliesimerkki; *tokko*-hakusanan kohdalla esimerkkejä on useita.

Tarkastelemassani sanomalehtiaineistossa esiintyi kaikkiaan 15 episteemistä modaalisuutta ilmaisevaa adverbia tai verbiä. Ne ovat aakkosjärjestyksessä *arvattavasti*, *ehkä*, *epäilemättä*, *kai*, *kaiketi*, *kenties*, *kukaties*, *luultavasti*, *mahtaa*, *saattaa*, *taitaa*, *toki*, *tokko*, *tuskin* ja *varmaan(kin)*. Vaikka voida-verbiä onkin käytetty verraten runsaasti, ei sitä kuitenkaan potentiaalimuotoisena käytetä episteemisessä merkityksessä vaan deonttisessa ja etenkin juurimerkityksessä. Edes jossain määrin yleisiä redundanteista arvelunilmaisimista on vain kolme: *tuskin* (yhteensä 23 esiintymää), *ehkä* (21 esiintymää) ja *mahtaa* (10 esiintymää). Muut arvelunilmaisimet esiintyvät aineistossani vain kerran tai kahdesti. Esimerkkejä eri vuosikertojen redundanteista potentiaalilauseista:

Arvattavasti Suomen kansa eli Yleisö ei vielä suostune tähänkään muutokseen — — (S 1847 n:o 28 s. 1).

Ehkä tämä ei ole niin kaunis kuin sanottu suomalainen, ehkä tämä lienee ko'oltu kahdesta tarinasta (S 1847 n:o 22 s. 2).

Niistä, jotka lähtevät virkamiehen-retkelle, lienee tuskin yhtä sadasta, jolla yliopistosta erotessaan ei olisi velkaa — — (US 1887 n:o 15 s. 2).

Sillä ei kai väitettäne, että lähimmäisen haukkuminen ei olisi usein nähtävä kohta — — (US 1887 n:o 136 A s. 2).

Mikä mahtanee olla se virkavalta, jota voitaisiin tukistaa »Jääkarhun» telakallapitämisestä — — (US 1927 n:o 121 s. 16).

Asia käsiteltäne virallisesti jo tällä viikolla, mutta mitään suoranaista ratkaisua tuskin lienee odotettavissa (US 1927 n:o 19 s. 5).

Syitä lienee useitakin, mutta perustavin lienee epäilemättä se, että VHK on hankkinut itselleen aseman, jota sille ei alkuunkaan ollut ajateltu (US 1967 n:o 60 s. 2).

Tämä tuskin masentanee Sibeliuksen musiikin ystäviä (US 1967 n:o 159 s. 10).

Episteemisesti modaalisten adverbien ja verbien käyttö potentiaalilauseissa on vaihdellut huomattavasti eri aikoina. Yleisintä redundanssi on vuoden 1887 Uudessa Suomettaressa, jossa 250 potentiaalilauseesta 28:ssa on 'arvelua' ilmaiseva adverbi ja 4:ssä verbi. Harvinaisinta redundanssi taas on vuoden 1967 Uudessa Suomessa; sen otoksessa esiintyy vain 3 redundanttia ad-

verbia eikä yhtään verbiä. Lisäksi erillisten redundanttien arvelunilmaisinten suosio vaihtelee vuosikerroittain. Viime vuosisadan puolella on useampien eri adverbien tajuttu sopivan potentiaalilauseisiin kuin 1900-luvulla. Vain adverbit *tuskin* ja *ehkä* esiintyvät potentiaaliohessa kaikissa vuosikerroissa. Redundanttien liitepartikkeleiden käyttö potentiaalilauseissa näyttää rajoitettavan 1800-luvun sanomalehtikieleen.

Kehityslinjoja

Olen kuvannut enimmäksi piirteitä, joiden osalta 1800- ja 1900-luvun potentiaalinkäyttö poikkeavat toisistaan. Vuosisadan vaihde näyttääkin sanomalehtikielessä olleen potentiaalinkäytön murrosaikaa. Rajakohdan selvyys on hämmästyttävää, etenkin kun vuoden 1847 Suomettaren ei voi katsoa kaikilta osin vastaavan aikansa kielenkäyttöä. Vertailuaineistona käytin vuoden 1831 Turun Wiikko-Sanomia, vuoden 1841 Oulun Wiikko-Sanomia sekä Litzeliuksen Suomenkielisiä Tieto-Sanomia (1776). Turun Wiikko-Sanomissa on kaikkiaan 2 potentiaaliesiintymää, Oulun Wiikko-Sanomissa 19 (runot mukaan lukien) ja Suomenkielisissä Tieto-Sanomissa vain 1. Vuoden 1847 Suomettaresta sen sijaan pelkästään suorasanaisia poimintoja kertyi 273. Tämän ensimmäisen vuosikerran poiminnot heijastelevatkin epäilemättä osaksi toimittajiensa Tikkasen, Ahlqvistin, Europaeuksen ja Vareliuksen itämurteissävytteistä potentiaalinkäyttöä.

Jo Suomettaressa näkyvä mutta vuoden 1967 Uudessa Suomessa suoraan hallitseva piirre on se, että potentiaalia käytetään enimmäkseen toteamuslauseissa. Tässä suhteessa sanomalehtikieli eroaa selvästi suomen murteista. On siis kehittynyt puhutusta kielestä riippumaton potentiaalinkäyttötapa.

Terho Itkonen (1966: 17) on arvellut, että tapa käyttää potentiaalia toteavissa päälauseissa juontuu ruotsin kielestä. Hän kirjoittaa: »Potentiaalioh mekaaninen käyttö ruotsin *torde* + infinitiivi -rakenteen vastineena on — — vasta nykysuomen kautena kirjakieleen kelpuutettua käänöslainaa.» Ruotsin *torde* ~ *tör* + infinitiivi- ja *lär* + infinitiivi -ilmaukset vastaavatkin suureksi osaksi käytöltään ja merkitykseltään suomen toteavia potentiaalilauseita (mm. Östergren 1981 s.v. *tör* ja *lär*). Näiden ilmausten suomentamiseen potentiaalimuodolla on ohjannut mm. Ahlmanin 1800-luvulla ilmestynyt ruotsalais-suomalainen sanakirja (2. painos 1883), esim. *jag lär aldrig få se honom*, minä en saane i. taida saada häntä nähdä koskaan; *det lär vara sant*, se lienee totta; *han tör i. torde veta det*, hän tietänee sen — — (s.v. *lär* ja *tör*). Tutkimatta on edelleen, onko potentiaalioh käytön objektiivistumisella vastaavuutta ruotsin kielessä.

Kehitys on kaikkiaan merkinnyt yksipuolistumista: potentiaalista on ajan mittaan tullut varsin vivahdukseton modus. Syntaktisen käytön yksinkertaistuminen on johtanut merkitystehtävienkin supistumiseen. Omalla kapealla alallaan potentiaali on kuitenkin säilyttänyt ilmaisutehtävänsä.

LÄHTEET

- AHLMAN, FERD. 1883: Ruotsalais-suomalainen ja suomalais-ruotsalainen sanakirja. 2. p.
- HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKST 350. Jyväskylä.
- HEER, TARJA DE 1984: Potentiaali ja sen parafrasit suomen murteissa. Suomen kielen pro gradu -työ, Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ITKONEN, TERHO 1966: Nykysuomen kahdet kasvot. — Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa, Tietolipas 48. Helsinki.
- LIZELIUS, ANTTI 1776: Suomenkieliset Tieto-Sanommat 1775—1776. Näköispainos, Turku 1959.
- LYONS, JOHN 1977: Semantics 2. Cambridge.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: Nykysuomen modukset I: kvalitatiivinen analyysi. Acta Universitatis Ouluensis 13, Humaniora 7, Philologia 2. Oulu. Nykysuomen sanakirja. Oulun Wiikko-Sanomia 1841.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: Suomen kielioppi. Porvoo. S 1847 = Suometar 1847.
- SAVOLA, TEA 1987: Potentiaali Suomettaressa 1847, Uudessa Suomettaressa 1887 sekä Uudessa Suomessa 1927 ja 1967: sanomalehtikielen potentiaalikäytön tarkastelua. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SETÄLÄ, E. N. 1880: Suomen kielen lauseoppi. Hki. — 1884: Suomen kielen lauseoppi kouluja varten. 2. p. Hki. Turun Wiikko-Sanommat 1831.
- US 1887, 1927, 1967 = Uusi Suometar 1887, Uusi Suomi 1927, 1967.
- ÖSTERGREN, OLOF 1981: Nusvensk ordbok. Storbritannien.

On the use of the potential mood in Finnish newspaper language — four samples from the years 1847, 1887, 1927 and 1967

TEA SAVOLA

Finnish has four morphological moods: indicative, conditional, imperative and potential. The first three are approximately equivalent to the corresponding moods in English. The potential, however, has no direct equivalent in English, and it is translated in different ways according to the context, e.g. by the use

of *may, probably, possibly* and the like. In the everyday vernacular the potential is mostly used in questions, whereas in written language it has an established use in declarative sentences.

The article deals with changes in the use of the potential in newspaper language. The material comprises four annual volumes: *Suometar* 1847, *Uusi Suometar* 1887, and *Uusi Suomi* 1927 and 1967. Analysis shows that in some respects the 19th century displays a more varied use of the potential than the 20th century.

The article starts by examining the syntactic use of the potential. In the 19th century its use was much more widespread in interrogative and subordinate clauses than it has been in the 20th century. In conjunctive and relative clauses the potential has been in use throughout the period, but in indirect interrogative clauses the potential has been very rare in the 20th century.

This is followed by an analysis of the way the semantic functions of the potential have developed. Its primary function in main clauses has remained constant during the period examined: the expression of epistemic supposition (e.g. *Asia ratkennee pian* 'The matter will probably be resolved soon'). In addition, the potential has continually been used to soften a statement in both declarative and interrogative clauses (e.g. *Tietänette, että asia ratkeaa pian* 'You presumably know that the matter will soon be resolved'; *Lieneekö asia jo ratkennut?* 'May the

matter have already been resolved?'). In subordinate clauses the potential may either express probability or emphasize that something is only being hypothetically supposed or assumed (*Arveltiin, että asia ratkennee pian* 'It was believed that the matter would probably be resolved soon'; *Jos asia ratkennee pian* 'If the matter may be resolved soon'; *Miten asia ratkenneekin* 'However the matter may be resolved'). The latter function is more or less totally restricted to the 19th century material.

There is then a discussion of the redundancy of the potential: i.e. the fact that in addition to the potential marker itself the sentence may also contain other markers of probability or supposition. This redundancy was distinctly more common in the 19th century than in the 20th. Redundant expressions include modal verbs and adverbs occurring in the same clause as the potential form (e.g. *Asia ehkä ratkennee pian* 'The matter may perhaps be resolved soon'; *Asia saattanee ratketa pian* 'The matter may [modal verb in potential mood itself] be resolved soon'). The largest amount of redundancy occurs in the 1887 *Uusi Suometar*, where out of 250 potential clauses 28 contain an adverb expressing supposition and four a verb with a similar sense. Redundancy occurs least often in the 1967 *Uusi Suomi*: in this sample there are only three redundant adverbs, and no redundant verbs at all.